

Kokemusasiantuntijoiden paikannuksia sosiaalityön ja sosiaalisen tuen merkityksestä vapautuvien vankien desistanssin tukemisessa

JANIKA LINDSTRÖM, TEEMU RANTANEN

Artikkelissa tarkastellaan vapautuvien vankien parissa tehtävää sosiaalityötä ja sosiaalista tukemista kokemusasiantuntijoiden kokemusten ja näkemysten kautta. Tutkimuksessa kysytään mikä on sosiaalityön merkitys rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta? Tutkimuksen teoreettisina lähtökohtina ovat desistanssitutkimus sekä realistiseen vaikuttavuusarvioinnin perinteeseen perustuva CAIMeR-teorian (context, actors, instruments, mechanisms, results) mekanismikäsitys, jota hyödynnetään analyysin pohjana. Tutkimusaineisto on kerätty puolistrukturoidulla haastattelulla, ja tutkimuksessa tarkastellaan 14 vankilassa olleen henkilön vapautumisvaiheen sosiaalityötä. Rikollisuudesta irrottautumista tukevin mekanismeina tunnistettiin etenkin vankilan kuntouttavilla osastoilla reflektiivinen tuki, joka edesauttoi yksilöiden muutostyöskentelyä ja luottamusta kykyyn muuttua. Järjestöjen työskentelyssä erityisesti vertaisilla oli keskeinen rooli rikoksettoman elämäntavan tukemisessa vankeuden jälkeen. Kunnallisessa sosiaalityössä korostui kontrolli, mikä tuki päihitteettömyyttä. Kokemusasiantuntijat itse puhuivat sosiaalityöstä laajassa merkityksessä, joka kattaa moninaisen heille tarjotun sosiaalisen tuen, muun kuntoutuksen sekä vertaisilta saadun tuen. Hieman paradoksaalisesti erilaiset rikosseuraamuksiin liittyvät toimenpiteet näyttäisivät olevan tämän tutkimuksen valossa helpommin hyväksyttäviä, kun taas vankeuden jälkeiseen sosiaalityön tukeen sisältyvä kontrolli näyttää tuovat jännitteitä asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen. Tutkimustulokset haastavat kehittämään vankeuden jälkeistä sosiaalityötä asiakaslähtöisesti siten, että siinä yhdistyvät muutosta edistävä sosiaalinen tuki, tarkoituksenmukainen kontrolli ja vertaistuki.

English summary at the end of the article

Asiasanat: kokemusasiantuntijat — sosiaalityö — desistanssi
— vankilasta vapautuminen — vangit

JOHDANTO

Vankilasta vapautuvien yhteiskunnalliset mahdollisuudet ovat usein rajallisia. Yhteiskuntaan uudelleenintegroitumista vaikeuttavat monet rakenteelliset esteet, sosiaalisen tuen puute ja erilaiset vankeuden jälkivaikutukset (Villman, 2021), jotka voivat syventää sosiaalista eriarvoisuutta (McNeill & Schinkel, 2016). Vankeuden aiheuttaman leimaantumisen takia monet yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta keskeiset asiat muuttuvat entistä haastavammiksi (Matias ym., 2025). Vankiloissa sosiaalityötä tarvitaan erityisesti vankien valmentamisessa laitosen elämän jälkeiseen aikaan (Juhila, 2018). Sosiaalityön tarjoama emotionaalinen, sosiaalinen ja taloudellinen apua on usein välttämätöntä vankeuden jälkeisten haasteiden kohtaamisessa (Matias ym., 2025). Se ei kuitenkaan aina tavoita kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä. Usein asiakkailta edellytetään omaa aktiivisuutta sosiaalityön piiriin pääsemiseksi (Blomgren ym., 2016, s. 4).

Lähestymme vankilasta vapautuvien kanssa tehtävää sosiaalityötä kokemusasiantuntijoiden kokemusten ja näkemysten kautta. Kokemusasiantuntijat ovat henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta palveluiden käyttäjinä, ja joiden tietoa voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä alan koulutuksessa (Happell ym., 2022). Tässä tutkimuksessa tarkoitamme kokemusasiantuntijoilla sellaisia henkilöitä, joilla on omakohtaisia kokemuksia vankeudesta ja sen jälkeisestä elämästä (Lindström, 2024), ja jotka voivat tarjota arvokasta tietoa vankien parissa tehtävästä sosiaalityöstä.

Sosiaalityön roolia on tutkittu vapautuvien vankien näkökulmasta (Kjellstrand ym., 2022; Järveläinen, 2022), mutta vankilasta vapautuneiden kokemusasiantuntijoiden näkökulmat ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Omakoh- taisen kokemuksensa lisäksi kokemusasiantuntijoilla voi olla työtehtäviensä kautta kerty-

nyttä laajempaa ymmärrystä rikostaustaisten henkilöiden tarpeista ja arjen haasteista, mikä tekee heidän näkökulmastaan erityisen arvokkaan sosiaalityön kehittämisessä. Tämä tutkimus tarkastelee kokemusasiantuntijoiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, mikä on sosiaalityön merkitys rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii realistisen vaikuttavuusarvioinnin perinteeseen perustuva CAImeR-teorian (Context, Actors, Instruments, Mechanisms, Results) mekanismikäsitys, jota hyödynnetään analyysin pohjana.

Sosiaalityö, sosiaalinen tuki ja rikosseuraamusasiakkaat

Sosiaalityön määrittely on vaikeaa, koska siinä toimitaan monella eri tasolla, yksittäisten ihmisten, perheiden ja globaalien ihmisoikeuskysymyksiä parissa (Juhila, 2018). Sosiaalityössä yhdistyvät sosiaaliturvapolitiikan toimeenpano ja konkreettinen arjen asioissa auttaminen sekä luottamukselliseen ja autta- vaan vuorovaikutukseen perustuva työ. Painopiste voi vaihdella riippuen organisaatiosta, sosiaalityön tehtävästä ja asiakkaan tilanteesta. Sosiaalityössä hyödynnetään monipuolisesti erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä, kuten yksilö-, ryhmä- ja yhteisötyötä sekä rakenteellista sosiaalityötä. Näiden valinnassa ja käytössä sosiaalityöntekijällä on yleensä keskeinen rooli. (Metteri 2012, s. 41, s. 190.) Usein sosiaalityö ymmärretään nimenomaan sosiaalityöntekijöiden tekemäksi työksi (Sosnet, n.d.). Kuitenkin aiemmat tutkimukset osoittavat, että rikostaustaiset henkilöt kokevat myös muilta kuin sosiaalityöntekijöiltä tai sosiaalihuollon ammattihenkilöiltä saadun tuen varsin merkitykselliseksi rikollisuudesta irrottautumisen kannalta (Järveläinen, 2022). Tässä tutkimuksessa puhummekin sosiaalityön ohella sosiaalisesta tuesta. Tältä osin termistämme mukailee Linderborgin, Suoni- on ja Lassilan (2014) julkaisua 'Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla', jossa

sosiaalisella tuella tarkoitettiin erilaisia työmuotoja, joiden avulla yksilön toimintakykyä ja hyvinvointia pyritään edistämään, kuten konkreettista auttamis- ja neuvontatyötä, asunmissosiaalista työtä ja rikoksettomaan elämäntapaan tähtääviä kuntouttavia elementtejä (Suonio ym. 2014, s. 13).

Rikostaustaisten henkilöiden tuentarve on monitasoista. Vankeusaika voi tarjota mahdollisuuden elämänmuutokselle, ja sosiaalityö voi olla keskeinen tukimuoto, kun rakennetaan perustaa rikoksettomalle arjelle ja sujuvalle siirtymälle vapauteen (Hautala & Kaarakka, 2018). Sosiaalityön rooli korostuu erityisesti tarpeiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa, mikä voi vahvistaa yksilön asemaa ja edistää hänen oikeuksiensa tunnustamista (Naessens, 2020). Sosiaalinen tuki puolestaan kiinnittyy ihmisten arkeen ja hyvinvointiin, ja sen merkitys korostuu haavoittuvassa asemassa olevien kohdalla (Törrönen, 2012). Sosiaalinen tuki voi auttaa vapautumisen jälkeisistä stressitekijöistä selviytymisessä ja muutosprosessissa (Chouhy ym., 2020).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että monilta rikostaustaisilta henkilöiltä puuttuu aikuisosiaalityön tuki ja kohtaamiset sosiaalityöntekijöiden kanssa koetaan usein byrokraattiseksi (Järveläinen, 2022; Pascoe ym., 2023). Hargreavesin ym. (2024) mukaan sosiaalialan ammattilaisilla on usein puutteellista tietoa vankilasta vapautuvien tarpeista. Sosiaalihuollon palvelut vankiloissa voivat myös olla epäjohdonmukaisia (Tucker ym., 2024), ja vapautuvat vangit kohtaavat usein päällekkäisiä ongelmia, kuten asunnottomuutta, koulutuksen ja työn puutetta, päihdepalvelujen saatavuuden vaikeuksia sekä taloudellisia haasteita (Shapland ym., 2012; Western, 2018).

Vankeusrangaistukset eivät useinkaan tue rikoksista tuomittujen sosiaalista integraatiota ja siten myös uusintarikollisuusaste on pysynyt varsin korkealla tasolla (ks. Suonpää ym., 2021). Vapautuneiden vankien asunnottomuus on merkittävä uusintarikollisuuteen yhteydes-

sä oleva ongelma (Aaltonen ym., 2021), ja yhteiskuntaan palaamista tulisikin tarkastella laajemmin kuin pelkän uusintarikollisuuden näkökulmasta (Laine ym., 2024). Suomalaiset tutkimukset osoittavat myös erityisiä haasteita naisvankien vapautumisen jälkeisessä tuen tarpeessa (Granfelt, 2007; 2015; Salovaara, 2019).

Sosiaalisten verkostojen rooli on merkittävä, kun pyritään ratkaisemaan vapautuneiden kohtaamia sosioekonomisia ja psykologisia haasteita (Matias ym., 2025; Robinson ym., 2022). Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja asiakas-työntekijäsuhteen merkitys rikollisuudesta irrottautumisessa on keskeinen (Järveläinen, 2022; Järvinen, 2015). Lisäksi vertaistuki, erityisesti kokemusasiantuntijoiden tarjoamana, voi vahvistaa rikoksetonta identiteettiä ja tarjota toivoa sekä samastumispintaa (Lenkens ym., 2024; Villman, 2021; Warren, 2022). Vankien käsitykset sosiaalisesta tuesta osoittavat, että matalan kynnyksen tuki voi olla merkittävä mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta, vaikka ulkopuolisten tahojen tarjoama tuki on usein vaikeasti saavutettavissa (Solbakken & Wynn, 2022).

Desistanssin käsite

Desistanssin käsite on keskeinen, kun tarkastellaan sosiaalityön ja sosiaalisen tuen merkitystä rikosseuraamusasiakkaiden elämässä (Järveläinen, 2022). Desistanssilla tarkoitetaan rikollisesta käyttäytymisestä luopumista ja rikoksettomaan elämäntapaan siirtymistä (Kazemian, 2007). Desistanssitutkimuksessa rikollisuudesta irrottautumista on selitetty eri tavoin, välillä ulkoisia stabiloivia tekijöitä korostaen ja välillä painottaen sisäistä identiteettimuutosta. Edelleen on korostettu näiden yhdistelmää, jossa kuntoutumista tukeva sosiaalinen pääoma muodostuu moninaisen prososiaalisen tuen kautta. (Fox, 2022.)

Desistanssiin liittyvää prosessia voidaan tarkastella myös eri vaiheiden tai ulottuvuuksien kautta (Farrall & Calverley, 2005; Nugent &

Schinkel, 2016, s. 570). Marunan ja Farrallin (2004, s. 174) mukaan primaarinen desistanssi kattaa minkä tahansa tauon tai rikoksettomuuden jakson rikollisuuden aikana, kun taas sekundaarinen desistanssi viittaa siirtymään rikoksettomasta käyttäytymisestä 'muuttuneen ihmisen' roolin tai identiteetin omaksumiseen. Tertiäärinen desistanssi puolestaan tarkoittaa yhteiskuntaan kiinnittymistä ja hyväksytyksi tulemistä yhteisön jäsenenä (emt.). Se on vuorovaikutusprosessi, johon vaikuttavat henkilön oman käyttäytymisen, ajatusten ja asenteiden lisäksi monet sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät.

Yksilö voi olla motivoitunut luopumaan rikollisesta elämäntavasta, mutta häneltä saatavat puuttua työmahdollisuudet tai elämäntapamuutosta tukevat ihmissuhteet. Toisaalta merkitykselliset sosiaaliset siteet voivat olla olemassa, mutta ilman tarvittavaa asennetta tai motivaatiota niiden hyödyntäminen jää vajaksi. (King, 2013, s. 317.) Myös vanhemmuuden rooli ja siihen liittyvä vastuunotto voivat toimia merkittävänä tekijänä rikollisuudesta irtautumisessa (McNeill & Maruna, 2007).

CAIMeR-teoria näkökulmana vankilasta vapautuvien kanssa tehtävään sosiaalityöhön

Tutkimuksen lähtökohtana on realistinen vaikuttavuuskäsitys, joka korostaa, että interventoiden vaikutukset syntyvät kontekstin, toimijoiden ja mekanismien vuorovaikutuksessa, eikä sama interventio tuota samanlaisia tuloksia kaikissa tilanteissa (Pawson & Tilley, 1997). Tämä lähestymistapa sopii erityisen hyvin vankilasta vapautuvien kanssa tehtävään sosiaalityöhön, jossa yksilölliset elämäntilanteet ja ympäristötekijät vaikuttavat merkittävästi tuen merkityksiin ja lopputuloksiin.

CAIMeR-teoria (Blom & Morén, 2010) jäsentää vaikuttavuutta viiden elementin avulla:

konteksti, toimijat, interventiot, mekanismit ja tulokset. Keskeistä on tunnistaa mekanismeja, eli prosesseja, joiden kautta interventio aikaansaa muutosta. Vankilasta vapautuvien kohdalla mekanismeja voivat olla esimerkiksi osallisuuden kokemus, luottamuksen vahvistuminen tai toivon lisääntyminen. Teoria auttaa hahmottamaan, miten sosiaalityön tulokset rakentuvat monimutkaisissa olosuhteissa, joihin vaikuttavat muun muassa asuminen, taloudellinen tilanne ja sosiaaliset suhteet. Toimijoiden näkökulma tekee näkyväksi, että hyvinvointialueiden sosiaalityöntekijöiden lisäksi myös muut tukiverkostot ovat keskeisiä rikoksista irrottautumisen tukemisessa.

Matthies ym. (2021) tunnistavat sosiaalityön vaikuttavuuden taustalla toimivia jännitteitä mikro-, meso- ja makrotasolla. Mikrotasolla jännitteet liittyvät asiakassuhteen vuorovaikutukseen, tavoitteisiin ja toimijuuteen; mesotasolla organisaatioiden kulttuureihin, sääntöihin ja käytäntöihin; ja makrotasolla sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään, hyvinvointipoliittisiin muutoksiin ja eriarvoisuuden hallintaan. Nämä tasot muodostavat kehyksen, jossa vapautuvien tukemisen mekanismit joko vahvistuvat tai heikentyvät.

CAIMeR-teoria tarjoaa siten systemaattisen tavan analysoida sosiaalityön vaikutusmekanismeja sekä yksilöllisellä että rakenteellisella tasolla. Vaikka universaaleja mekanismeja ei voida määrittää tilanteiden yksilöllisyyden vuoksi, lähestymistapa auttaa tunnistamaan niitä tekijöitä, jotka joko edistävät tai estävät elämäntilanteen myönteistä muutosta (Matthies ym., 2021, s. 189–190).

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkimuksessa tarkastellaan vankilasta vapautuvien kanssa tehtävää sosiaalityötä kokemusasiantuntijoiden kokemusten ja näkemysten kautta ja CAIMeR-teorian mukaista lähestymistapaa hyödyntäen. Tällöin myös sosiaalityön toimijat, kontekstit ja sisällöt

määrittyvät rikostaustaisten henkilöiden tulkintojen kautta, jolloin tarkastelun kohteeksi tulee sosiaalityön ohella myös eri toimijatahojen tarjoama sosiaalinen tuki. Tutkimuksessa pyritään tunnistamaan mekanismeja, joita ilmenee vankilasta vapautumisen yhteydessä tehtävässä sosiaalityössä, erityisesti rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen prosesseissa. Tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalityössä vaikuttavista mekanismeista ja niihin liittyvistä tekijöistä. Tutkimuksessa kysytään, mikä on sosiaalityön merkitys rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimusaineisto koostuu vankilassa olleiden kokemusasiantuntijoiden teemahaastatteluisista (n=14). Haastateltavat olivat osallistuneet vuosina 2018–2020 rikos- ja päihdetaustaisille suunnattuun kokemusasiantuntijakoulutukseen, joka tähtäsi työllistymiseen. Koulutuksen kävi tänä aikana yhteensä 70 henkilöä. (Schellhammer-Tuominen & Salmi, 2020.) Haastateltavat rekrytoitiin tutkimukseen sosiaalisen median kautta sekä vertaiskouluttajien suorilla kontakteilla. Tämä tarkoittaa, että haastateltavat eivät edusta kaikkia vankilasta vapautuvia, vaan heillä on erityinen motivaatio ja kokemus toipumisesta ja yhteiskuntaan integroitumisesta.

Aineisto on kerätty huhti–elokuussa 2024 kokemusasiantuntijakoulutuksen järjestäjän opetustiloissa sekä Teamsin välityksellä. Haastattelu keskittyi haastateltavien elämäntilanteeseen ennen ja jälkeen koulutuksen (asuminen, koulutus, työ, työkokeilut, työttömyys, perhetilanne, toipuminen, desistanssi, palvelut ja itseapuryhmät) sekä haastateltavien näkemyksiin rikollisuudesta irrottautumiseen vaikuttavista tekijöistä. Haastatteluissa kysyttiin desistanssia helpottavia ja vaikeuttavia tekijöitä sekä kokemusasiantuntijuuden vaikutusta tähän prosessiin. Lisäksi käsiteltiin muiden rikollisuudesta irrottautumisen tukemista, vankilasta vapautumista ja vapautuvien

tukemista, digitaalisten palvelujen hyödyntämistä sekä kokemuksia kokemusasiantuntijana toimimisesta. Haastattelut kestivät keskimäärin 60 minuuttia.

Haastateltavista neljä oli naisia ja kymmenen miehiä. He olivat 29–57-vuotiaita, keski-ikä ollessa 42,5 vuotta. Kaikki olivat vapautuneet ennen hyvinvointialueuudistusta ja asioineet siten kunnallisessa sosiaalityössä.

Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi, 2018) avulla käyttäen lähtökohtana CAIMeR-teoriaa. Teoriaohjaava analyysi perustuu abduktiiviseen päättelyyn, jossa yhdistyy aineistolähtöisyys ja valmiit mallit (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 110). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa haastatteluteksteistä tunnistettiin ja CAIMeR-teorian mukaisesti toimijat, interventiot, mekanismit, tulokset ja kontekstit. Tämän jälkeen haastatteluaineistoa tarkasteltiin tasojen näkökulmasta erottamalla toisistaan mikro-, meso- ja makrotasolle liittyvät aineisto-osat. Seuraavaksi siirryttiin aineistolähtöiseen analyysiin ja tunnistettiin kuhunkin tasoon liittyvät sisällölliset alaluokat, jotka edelleen yhdistettiin yläluokiksi (katso taulukko 1). Tätä kautta muodostui viisi yläluokkaa: asiakastyöntekijäsuhde (mikrotaso), toimintatavat ja palvelut (mesotaso), rangaistusten täytäntöönpano (makrotaso), digitalisaatio (makrotaso) sekä rikostaustaisille suunnattujen palveluiden organisointi (makrotaso).

Lopuksi analyysissä hyödynnettiin Kivipellon ja Matthiesin (2024) käyttämää CAIMeR-teoriaan pohjautuvaa analyttisen erittelyn mallia. Aineistoa tarkasteltiin analyttisesti, ja siitä tunnistettiin desistanssia tukevia ja heikentäviä mekanismeja, minkä jälkeen analyysiä syvennettiin vertailemalla toimija- ja kontekstitalon roolia desistanssin tukemisessa. Sosiaalityön rakenteita ja toimintaympäristöä muovaavat erilaiset mekanismit, jotka voivat haastaa ja jopa rajoittaa mikrotason sosiaalisten mekanismien toimintaa (Matthies ym., 2021, s. 194–195).

Taulukko 1. Tasot, alaluokat ja yläluokat.

Taso	Alaluokat	Yläluokat
Mikrotaso	- Reflektiivisyys - Ennakkoluulot - Byrokraattisuus	Asiakastyöntekijäsuhde
Mesotaso	- Desistanssin tukeminen - Kontrollitoimet - Viranomaisvalta - Vertaisuuteen perustuvat toimintatavat - Yksilökohtaiseen tukemiseen liittyvät toimintatavat - Palveluiden saavutettavuus	Toimintatavat, palvelut
Makrotaso	- Rangaistusaikasuunnitelmaan ja vapautumiseen liittyvät palveluiden katkokset - Keskitetyt palvelut - Ymmärrys rikostaustaisten ihmisten erityiskysymyksistä - Kohtaamistyön väheneminen - Yhteistyörakenteiden digitalisoituminen - Digiosallisuuden haasteet	Rangaistusten täytäntöönpano Rikostaustaisille suunnattujen palveluiden organisointi Digitalisaatio

Päätutkijalla oli tutkimuksessa kaksoisrooli, sillä hän toimi vuosina 2018–2020 kouluttajana kokemusasiantuntijakoulutuksessa, jota järjestettiin kahdella eri paikkakunnalla. Hän tunsi toisen paikkakunnan haastateltavat entuudestaan paremmin kuin toisen. Kaksoisrooli tarjosi tutkijalle syvällisen ymmärryksen kohdejoukosta ja koulutuksen kontekstista, mikä rikasti tutkimuksen tulkintaa ja mahdollisti luottamuksellisen suhteen rakentumisen osaan haastateltavista. Samalla rooli edellytti tutkijalta jatkuvaa itsereflektiota. Päätutkijalla oli mahdollisuus seurata kokemusasiantuntijoita läheltä ja tehdä yhteistyötä heidän kanssaan vielä koulutuksen jälkeenkin.

Tutkimus on toteutettu hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tutkimukselle on saatu Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuslupa. Eettisen toimikunnan tekemän ratkaisun mukaan tutkimus ei edellyttänyt eettistä ennakoarviointia. Osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista,

ja siihen saatiin sekä suullinen että kirjallinen suostumus. Tutkimukseen osallistujilla oli mahdollisuus peruuttaa suostumuksensa ja keskeyttää osallistuminen missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Tulokset raportoitiin siten, ettei haastateltuja pysty tunnistamaan.

TULOKSET

Analyysi alkoi toimijoiden, interventioiden, kontekstin ja tuloksen tarkastelulla. Tämän jälkeen tarkasteltiin sosiaalityön mikro-, meso- ja makrotason mahdollistavia ja estäviä voimia desistanssin tukemisen näkökulmasta.

Sosiaalityön ja sosiaalisen tuen kontekstit, toimijat, interventiot ja tulokset

Haastateltavien kuvaamat sosiaalityön ja tuen vapautusvaiheen kontekstit vaihtelivat merkittävästi. Useimmat saivat tukea joltain taholta, mutta tukiverkoston laajuus ja toi-

mivuus erosivat toisistaan. Rikosseuraamuslaitos (Rise) oli mukana tukemassa yhteensä seitsemän haastateltavaa. Kotikunnan sosiaalipalvelut olivat mukana tukemassa seitsemää henkilöä, ja järjestöjen tukea sai neljä haastateltavaa. Joillakin tuki muodostui useamman tahon yhteistyöstä, kun taas osa sai apua vain yhdeltä taholta. Kaksi haastateltavaa kertoi vapautuneensa täysin ilman suunnitelmaa tai tukea. Heistä toinen kuvasi lähteneensä vankilan portista muovikassi kädessään.

Haastateltavat kuvasivat saaneensa tukea rikosseuraamusprosessin eri vaiheissa useilta toimijoilta. Valvotun koevapauden aikana osa sai rinnakkaista tukea yhdyskuntaseuramustyöntekijältä, sosiaalityöntekijältä ja avokuntoutustyöntekijältä. Joillekin järjestettiin verkostopalaveri, johon osallistui vankilan erityisohjaaja sekä sosiaalityöntekijöitä, mukaan lukien lastensuojelun edustaja. Vapautumisvaiheessa tukea saatiin erityisohjaajilta, vartijoilta ja kunnan sosiaalityöntekijöiltä. Osa haastateltavista kertoi saaneensa apua järjestöissä toimivilta ohjaajilta tai vertaisilta. Joillekin sosiaalityöntekijä oli ainoa virallinen tukihenkilö, kun taas muutamat vapautuivat ilman virallista tukea, turvautuen esimerkiksi omaisen apuun. Kaikkiaan sosiaalityöntekijän rooli korostui, ja noin puolet haastateltavista mainitsi saaneensa tukea sosiaalityöntekijältä jossain vaiheessa prosessia.

Haastateltavat kuvasivat sosiaalityön interventioita monipuolisesti. Useimmin esiin nousivat muutostyöskentely, taloudellinen tuki, päihdekuntoutus sekä asumiseen liittyvä tuki, kuten asuntoasioiden hoito tai asumissosiaalinen työ. Joillakin sosiaalityö liittyi perheeseen, kuten perhekuntoutukseen tai lastensuojeluun. Yksittäiset maininnat koskivat vapautumisen valmistelua ja aktiivimallia. Kokonaisuudessaan sosiaalityön rooli näyttyi vaihtelevana ja tilannesidonnaisena.

Sosiaalityön ja sosiaalisen tuen tuloksista puhuttaessa nousi esiin päihteiden käyttöön

ja rikoksiin liittyvät tulokset ja vaikutukset. Haastatelluista yhteensä 11 oli päihteettömiä ja rikoksettomia. Yksi henkilö kertoi käyttävänsä päihteitä satunnaisesti, ja yksi ilmoitti tekevänsä ajoittain rikoksia. Lisäksi yksi henkilö käytti päihteitä aktiivisesti, ja kahdella oli taustallaan retkahduksia.

Seuraavaksi tarkastellaan mekanismeihin liittyviä jännitekenttiä mikro-, meso- ja makrotasolla.

Mikrotason mekanismit

Aineistosta tuli esiin mikrotason teemoja, jotka jäsentyvät asiakas-työntekijäsuhteen ja vuorovaikutuksen kautta joko desistanssia estäviksi tai mahdollistaviksi voimiksi. Vankilasta vapautumisen jälkeen toteutuneessa sosiaalityössä estävänä voimana nähtiin työntekijöiden byrokraattisuus asiakassuhteissa. Mahdollistavana voimana puolestaan nähtiin reflektiivinen suhde, joka rakentui tavallisesti rikosseuraamuskontekstissa kuntoutuksessa toimivien ammattilaisten, kuten erityisohjaajien ja vartijoiden kanssa.

Haastatteluissa kuntien sosiaalityöntekijöiden tapaa kohdata rikostaustaisia asiakkaita luonnehdittiin byrokraattiseksi. Asiakassuhteen lähtökohtana oli usein vapautumisvaiheeseen liittyvät tarpeet saada toimeentulotukea tai maksusitoumus kuntoutukseen. Haastateltavat kuvasivat kunnallisen aikuissosiaalityön merkitystä mm. seuraavasti:

”Se rahallinen puoli oli sellanen, että jos se vaan pystyi jossain jeesaamaan, niin se jeesas kyllä. Mutta joo, kyllä se varmaan enemmän sitä rahallista, niin kun sillä puolella. Salikorttia ja imuria ja tämmöstä mitä kaikkea nyt voi.”. H1

Aineistositaatti paikantuu täydentävän toimeentulotuen saamiseen. Vankilasta vapautuvien arjen haasteiden helpottamisen ja uuden elämän rakentamisen näkökulmasta tämä ta-

loudellinen tuki oli tärkeää. Sosiaalityöntekijän työskentelyssä painottunut taloudellisten etuuksien käsittely määritti työn sisältöä, eikä vuorovaikutus syventynyt päihdekuntoutumista tai desistanssia tukevaksi.

Haastatteluissa tuli esille, että koettu ristiriita tuentarpeen ja tarjotun tuen välillä synnytti kokemuksen kokonaisvaltaisen työotteen puuttumisesta. Toisaalta tämä johti siihen, että kokemusasiantuntijat olivat itse aktiivisia toimeentuloon, asumiseen, päihteettömyyden tukemiseen liittyvien asioidensa selvittelyssä, mikä tuki heidän omaa toimijuuttaan. Yhtenä estävänä voimana kokemusasiantuntijat mainitsivat sosiaalityöntekijöiden koetun asenteellisuuden.

”Mut pyydettiin sosiaalityöntekijän juttusille, ja sit se alotti sen tapaamisen sillai, että se vaan sano, että (vangitsemisvuosi). Ja sit mä, et niin, että mä menin vankilaan sillon. Ja sit se vaan vastas mulle, että niin, ja sulla on lapsi. Niinku et se oli ihan hirveen hyökkäävä ja semmosta, että keskitty siihen menneisyyteen ja siihen, että mä oon äiti.”. H16

Aineistositaatti kuvaa haastateltavan kokemusta siitä, että tapaamisen aloittaminen vankeuteen viittaamalla samalla äitiyttä korostaen vaikutti leimaavalta. Vaikka sosiaalityöntekijä saattoi pyrkiä vain kartoittamaan asiakkaan tilannetta, asiakas koki keskustelun sävyn loukkaavana.

Aineistossa sosiaalityötä toteuttaviksi henkilöiksi nimettiin myös vartijat, erityisohjaajat, sosiaalityöntekijät vankilassa ja rikosseuraamustyöntekijät yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Vaikka suhde näihin rakentui osana rikosseuraamusta, työskentelyssä korostui reflektiivinen ja asiakasta tukeva työote, jossa keskeistä oli päihteiden ja rikosten puheeksi ottaminen sekä kuntoutustarpeen esille tuominen. Desistanssin näkökulmasta keskeistä työskentelyssä oli yksilöiden motivoiminen muutokseen ja heidän luottamuksensa vahvis-

taminen oman muutoksen mahdollisuuteen.

”Tällä viimeisellä tuomiollahan sain apua. Sinne oli tullut uus ohjaaja, joka oli ollut vaan vähän aikaa. En muista ny enää nimeä. Siel oli (vankilassa) semmonen tulo- ja retkahdusosasto, niin mä menin sinne heti, koska seulat oli mitä oli. Mä olin siel suht aktiivinen. Siel puhuttiin päihteistä. Siel oli tosi hyvä työntekijä. Se oli niinku vartija, mut se oli entinen sosiaalityöntekijä. Se alkoi mua auttaa sillai. Ekaa kertaa mieleen nous oikeesti, et vois olla tämmöinen paikka sulle ku (kuntoutus), että kiinnostaisko. Alko alusta asti siitä puhuu. Ohjas mut sinne (vankilan jälkeinen kuntoutus). Se on ollut kaikista tärkein.”. H9

Haastateltava kuvaa käännekohtaa elämässään, jossa aiemmat rikolliset ja päihteiden käyttöön liittyvät toimintatavat kyseenalaistuvat. Kuvatussa tapauksessa ohjaajan läsnäolo ja vuorovaikutus näyttäytyivät merkityksellisinä tekijöinä, jotka tukivat haastateltavan sisäistä muutosprosessia ja vahvistivat uskoa vaihtoehtoiseen elämäntapaan.

Mesotason mekanismit

Haastatteluissa mesotason jännitekenttä ilmeni eri toimintatapoihin ja palveluihin liittyvää desistanssia tukevinä ja estävinä voimina, jotka vaikuttivat sekä toimijoiden työhön että asiakkaiden tilanteisiin. Keskeisinä palveluina nousivat esiin kunnallinen sosiaalityö, lastensuojelu, vankiloiden kuntouttavat osastot ja järjestöt. Sosiaalityössä ja lastensuojelussa estäviksi tekijöiksi tunnistettiin työntekijöiden vaihtuvuus ja kontrollitoimenpiteet, kun taas vankiloiden kuntoutusosastoilla korostui motivoiva ja muutosta tukeva työote. Järjestöjen toiminnassa keskeistä oli saavutettavuus sekä yksilölliseen tukeen ja vertaisuuteen perustuvat käytännöt, jotka tukivat rikoksettoman elämäntavan omaksumista vapautumisen jälkeen.

Aineistossa nousi esiin haasteita palveluiden tuottaman tuen yhteensovittamisessa etenkin tilanteissa, joissa asiakkaalla oli samanaikaisesti useita asiakkuuksia. Eräs haastateltava kuvasi sosiaalityön, yhdyskuntaseuraamustyön ja avokuntoutuksen tarjoaman tuen olevan sisällöllisesti samankaltaista, mutta palvelurakenteet edellyttivät asiointia kolmessa eri palvelussa. Tämä hajanaisuus kuormitti ja loi kokemuksen päällekkäisestä, mutta ei kokonaisvaltaisesta tuesta, mikä heijasti moniammatillisen yhteistyön ja asiakaslähtöisyyden puutteita.

Eräs naispuolinen kokemusasiantuntija kuvasi sekä sosiaalityön että kolmannen sektorin roolia seuraavasti:

”Sosiaalityö sosiaalityönä. En mä oikeesti haluu niilt mitään. Mä en hae sieltä yhtään mitään, koska mä en haluu niiltä yhtään mitään. Mä tiedän, et se vastapainona tulee valitettavan usein kaikkee, joka taas vaikeuttaa sitä desistanssia, muitten pysymistä omassa elämässä. Mutta on kolmas sektori, järjestöyöntekijät, vapaaehtoistoiminta. Vertaistukiryhmät, ne ei oo silleen viranomaistahoja.”. H18

Haastateltava tuo esille huolensa ”muitten pysymisestä omassa elämässä”, mikä viittaa pelkoon oman lapsen huostaanotosta. Sosiaalityö nähtiin viranomaisvaltaa sisältävänä toimintana, joka ei tue yksilön omia pyrkimyksiä kohti rikoksetonta elämää. Sen sijaan kolmannen sektorin toimijat nähtiin tukimuotoina, jotka eivät asetu vallankäyttäjän rooliin. Tämä viittaa siihen, että haastateltava arvostaa vertaisuudesta rakentuvaa tukea, joka ei rajoita hänen autonomiaansa.

Lastensuojelun toimenpiteitä päihdeettömyyden varmistamiseksi ei tunnistettu desistanssia tukevana.

”Se ennakoiva lastensuojeluilmotus tuli siis, että käyttävä pariskunta odottaa lasta. Ja vaikka siel niitten omilla sivuilla lukee, et siitä käyttämisestä pitää ehdottomasti olla selkeä näyttö, niin siit ei ollut mitään näyttöä, eikä me käytetty ollenkaan. Ja vaikka ne alko sit uskoo, et okei, ehkä tää on väärä hälytys, siit ei silti sitä päätöstä saatu enää takaspäin. Se oli tosi rankkaa. Me käytiin tuol päihdepsykiatreilla ja kaikilla jauhamassa, vaikka ollaan puhtaana jo oltu. Kun (lapsen nimi) syntyi, niin ne kävi meillä kotona ja mä olin ihan hermot kireellä siitäkin välillä. Mä että nyt lähete ulos täältä. Tää on meidän koti. Et semmosta kokemusta on, että ei niistä kyllä hirveesti mitään apua ollut...Ensimmäinen lapsi viel, niin se vieläkin sanoo sitä, et ois ollut kiva nauttia siitä raskaudesta eikä hypätä tuol seuloissa maha pystyssä. Kun sä odotat ensimmäistä lasta, niin meille tarjotaan, kartoitetaan korvaushoitomahdollisuuksia ja muuta. Se oli ihan pimeetä jotenkin. Jos ei nyt ruvettais vetään mitään, kun täs ollaan raittina muutenkin. Sanottiin itte, että voitteks te ny ottaa näitä seuloja, kun tämmöisiä meistä epäilette. Ei me niitä tällain oteta, että teille tulee pyyntöjä vähän salaa. Voi jumalauta. Tos on mun kokemus lastensuojelusta.”. H9

Haastateltavan kokemuksissa korostui kontrollin tunne ja vaikutelma siitä, että lastensuojelun toimet perustuivat ennakoiviin oletuksiin eivätkä yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Raskauden aikana koettu viranomaiskontrolli ja päihdeiden käytön epäily ilman näyttöä lisäsivät stressiä ja vaikeuttivat keskittymistä kuntoutumiseen ja vanhemmuuden rakentamiseen. Päihdevalvonta näyttäytyi enemmän kontrollina kuin desistanssia tukevana toimintana. Koska kuntoutuminen oli vielä alkuvaiheessa ja vapautuminen tuore kokemus, viranomaiskontrolli saattoi tuntua erityisen raskaalta. Kokemus siitä, ettei elämäntilannetta tai päihdeettömyyttä huomioitu, vahvisti epäluottamusta ja etäännytti palvelujärjestelmästä.

Desistanssia tukevinä voimina haastateltavat toivat esiin erityisesti vankeusajan mahdollisuudet muutostyöskentelyyn. Vankilassa tapahtuva päihteen yhteisökuntoutus lisäsi tietoisuutta ja ymmärrystä omista päihteisistä ja rikoksiin liittyvistä ongelmista sekä käyttäytymismalleista. Haastateltavat korostivat merkityksellisen yhteyden muodostumista työntekijän kanssa kuntouttavassa yhteisössä. Tämä yhteys mahdollisti syvällisen vuorovaikutuksen ja tuen, mikä on tärkeää kuntoutumisprosessissa.

Haastateltavien kokemusten mukaan järjestöjen tarjoamat matalan kynnyksen palvelut ovat helposti saavutettavia ja usein yksilöllisesti räätälöityjä vankilasta vapauteen. Tämä on desistanssin tukemisen kannalta mahdollistava voima. Lisäksi järjestötyössä tarjoutuu mahdollisuuksia saada myös vertaistukea elämänmuutoksen tekemiseen.

”Se, mikä (desistanssissa) tukee on se, et mul on sitä vertaistukea ja samankaltaisii ihmisii, jotka on vuosikymmentolkulla pystynyt oleen tekemättä rikoksii. Hairahtamatta vanhoihin tapoihin. Et ne pystyy siin yhteiskunnas toimiin, niin kyl mäkin silloin pystyn.”. H18

Haastateltava nostaa esiin vertaistuen merkityksen. Vertaisuudesta rakentuva muutospain nähtiin tärkeänä desistanssin tukemisen kannalta. Vertaisten elämäntavan muutoksen nähtiin vahvistavan myös uskoa omaan muutokseen.

Makrotason mekanismit

Makrotason jännitekenttä liittyi suunnitelmalliseen rangaistusten täytäntöönpanoon, digitalisaatioon ja rikostaustaisille suunnattujen palvelujen organisointiin. Desistanssia tukevinä voimina korostuivat rangaistuksen ja vapautumisen aikainen suunnitelmallisuus, monialaista yhteistyötä helpottava digitaalinen yhteydenpito sekä rikostaustaisille kes-

kitetyt palvelut, joiden katsottiin vahvistavan ammattilaisten osaamista ja ymmärrystä tuen tarpeista. Estävinä voimina nähtiin tilanteet, joihin suunnitelmallisuus ei ulottunut, digitalisaation myötä vähentynyt kasvokkainen työskentely sekä puutteelliset digitaidot.

Vankilan sosiaalityön ja vapautumisen jälkeisten palvelujen heikko integraatio voi johtaa siihen, että vankilassa laaditut suunnitelmat jäävät toteutumatta. Tämä voi aiheuttaa käytännön ongelmia, kuten työttömäksi ilmoittautumisen tai työmarkkinatuen saamisen esitymisen henkilöllisyystodistuksen puuttuessa. Myös poistumislupien puuttuminen vaikeuttaa vapautumiseen liittyvien perusasioiden hoitamista.

”Itse asias mul oli hyvä sosiaalityö, mut kun se oli vankilan sosiaalityö, mikä ei kato tänne ulospäin. Kun sä pääset sieltä vankilasta pois, niin siellä luvutat jutut ei välttämät toteudukaan täällä, kun tääl on eri työntekijä. Tavallaan, kun sä tuut tähänkin koulutukseen, mullahan kävi silleen, et mä en saanut ees työmarkkinatukea tän ajan, koska mä en pystynyt ilmoittautuun työttömäksi työnhakijaks, kun ei ollut henkkareit. Mä en saanut yhtään poistumislupaa vankilast. Se oli mun kohdalt. Mut siinäkin oppi sen, että et sä pysty ilmoittautuun työttömäksi työnhakijaks, kun sul ei oo henkkareit. Ja sen, että (vertaistyöntekijä) voi olla sun henkilöllisyystodistus.”. H19

Vertaistyöntekijän tuki henkilöllisyyden todistamisen ratkaisemisessa on esimerkki vertaistuen merkityksestä käytännön avusta siirtymävaiheessa, kun virallinen järjestelmä epäonnistuu.

Myös vapautumisprosesseissa saattoi esiintyä viivästyksiä tai puutteita, mikä heikensi asteittaiseen vapautumiseen ja laitoksen jälkeiseen itsenäiseen elämään siirtymistä.

”Mä lähdin pussi kädessä. Mä lähdin yllättäen, kun mulle sanottiin, että kaikki ei ole näin onnekkaita. Saat presidentiltä armahduksen. Se on mun viimeinen vankilassa visiitti, eikä mitään tukitoimia. Suoraan himaan.”. H8

Vapautuminen äkillisesti voi merkitä vapautumista ilman suunniteltuja tukitoimia ja resursseja. Tällöin ei ole ollut mahdollista järjestää erilaisia käytännön asioita vapautumista ajatellen.

Haastateltavien kuvauksissa tuli esille, miten henkilökohtainen vuorovaikutus nähdään keskeisenä vankien tukemisessa, kun taas digitaaliset palvelut voivat toimia hyödyllisenä lisätyökaluna, mutta eivät korvaa kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tämä korostaa inhimillisen vuorovaikutuksen merkitystä työskenneltäessä vankilasta vapautuvien ihmisten kanssa. Toisaalta aineistossa tuotiin esille, että digitaalisten välineiden koettiin helpottavan yhteydenpidon eri palveluihin vankeuden aikana. Lisäksi digitaalisten palveluiden nähtiin myös edistävän tiedonkulkua eri toimijoiden välillä.

Useat haastateltavista toivat esille, että rikostaustaisille keskitetyt palvelut ovat toimivia, koska niissä ammattilaisilla on erityistä tietoa rikostaustaisten tuentarpeista. Näissä palveluissa ymmärrettiin rikostaustaan liittyviä erityiskysymyksiä, kuten päihderiippuvuuden sekä laitospääsyn vaikutuksia elämänhallintaan. Henkilökunta myös osasi kohdata asiakkaat, mikä vahvisti luottamusta. Moni koki, että juuri rikostaustaisille keskitetyissä palveluissa yksilöllinen ja ymmärtävä lähestymistapa erottui selvästi muista palveluista, joissa rikostausta saatettiin kokea leimaavana tekijänä, eikä tarvittavaa tukea aina osattu tarjota oikea-aikaisesti tai riittävän pitkäjänteisesti.

POHDINTA

Tutkimuksessa selvitettiin laadullisen analyysin kautta ja CAIMEr-teoriaa hyödyntäen, mikä on sosiaalityön merkitys rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta. Tutkimus tuo esille, että vapautuvien vankien suhteet työntekijöihin ja sosiaalityö näyttäytyvät eri tavoin eri toimintaympäristöissä. Rikollisuudesta irrottautumista tukevana mekanismina tutkimuksessa tunnistettiin etenkin vankilan kuntouttavilla osastoilla reflektiivinen tuki, joka edistää yksilöiden muutostyöskentelyä ja luottamusta kykyyn muuttua. Järjestöjen työskentelyssä erityisesti vertaisilla on keskeinen rooli rikoksettoman elämäntavan tukemisessa vankeuden jälkeen. Kokemusasiantuntijat itse puhuivat sosiaalityöstä laajassa merkityksessä, joka kattaa moninaisen sosiaalisen tuen, muun kuntoutuksen sekä vertaisilta saadun tuen. Hieman paradoksaalisesti erilaiset rikosseuraamuksiin liittyvät toimenpiteet näyttäisivät olevan tämän tutkimuksen valossa helpommin hyväksyttäviä, kun taas vankeuden jälkeiseen kunnallisen sosiaalityön tukeen sisältyvä kontrolli näyttää tuovan jännitteitä asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen (ks. esim. Villman, 2021), vaikka kontrolli tukeekin päihdeettömyyttä. Lisäksi mikro-, meso- ja makrotason jännitekenttien analyysi osoittaa, että rikollisuudesta irrottautumista tukemista tukevat toimet ja vaikuttavat mekanismit ovat monimutkaisia ja kytkeytyvät toisiinsa eri tasoilla.

Mikrotasolla asiakkaan-työntekijäsuhteen merkitys ovat keskeisiä. Erityisesti tämän tutkimuksen naishaastateltavilla oli haasteita kunnallisen sosiaalityön asiakkaina. Työntekijöiden koettiin olevan asenteellisia rikostaustaisia naisia kohtaan ja työskentelyssä oli läsnä pelko oman lapsen mahdollisesta menettämisestä. Eri tutkimusten mukaan vankilasta vapautuvien naisten kokemuksiin liittyä voimakkaita häpeän ja stigman tunteita sekä äitiyteen kohdistuvia odotuksia (ks. esim. Sa-

lovaara, 2019; 2023). Tällaiset kokemukset voivat muodostaa esteen luottamuksellisen työntekijäsuhteen rakentamiselle ja vaikeuttaa rikoksettomaan elämäntapaan siirtymistä. Samaan aikaan naiset toivat esille vertaisuuden merkityksen desistanssinsa tukemisessa. Järjestötoiminnan vertaistuki tarjoaa psykososiaalista tukea desistanssiprosessissa oleville vankilasta vapautuville (ks. esim. Kaufman, 2015).

Tutkimuksessa järjestöjen tarjoama vertaistukseen perustuva työskentely näyttäytyy merkittävänä mesotasolla olevana rikollisuudesta irtautumisen tukijana erityisesti tilanteissa, joissa julkiset palvelut eivät kyenneet vastaamaan rikostaustaisten henkilöiden erityistarpeisiin. Sosiaalisen tuen näkökulmasta ulkoisten tukiverkostojen vahvistaminen ennen vapautumista vankilasta on keskeistä (Kjellstrand ym., 2022), ja erityisesti vertaisten merkitys nousi esiin aineistossa. Vertaisuudelle perustuva tuki mahdollistaa rikoserityisten tarpeiden huomioon ottamisen työskentelyssä. Järjestöjen tarjoama kokonaisvaltainen yhteisöllinen tuki ja vertaistuki nähtiin merkittävänä rikollisuudesta irtautumisen tukemisessa (Lindström, 2024). Järjestöjen tarjoama tuki toimii sillanrakentajana virallisten palveluiden ja yksilön välillä, vahvistaen palveluiden jatkuvuutta ja yksilön toimijuutta erityisesti siirtymävaiheissa.

Mesotason haasteina korostuvat sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus sekä puutteet rikosseuraamustyön suunnitelmallisuudessa. Nämä heijastuvat yksilötason työskentelyyn ja vaikeuttavat luottamuksen rakentamista. Rikostaustaisille suunnattujen palveluiden hajanaisuus ja yhteistyön puute voivat myös muodostaa esteitä yksilön desistanssiprosessille. Ammattilaisten toimintatapoihin liittyvät kontrollitoimet puolestaan voivat tukea asiakkaan desistanssia erityisesti varhaisessa vaiheessa, mutta samalla ne aiheuttavat jännitteitä asiakassuhteeseen, erityisesti silloin kun työskentely näyttäytyi etäisenä tai byrokraat-

tisena. Tämä korostaakin työskentelytapoja, jotka tukevat luottamuksellisen suhteen rakentumista ja desistanssia (esim. Järveläinen, 2022). Sosiaalipalveluissa tulisikin keskittyä hallinnollisten menettelyjen sijaan toimintaan, joka tukee kestäväää muutosta merkityksellisellä vuorovaikutuksella palvelujen käyttäjien kanssa (Pascoe ym., 2023).

Makrotason tarkastelu osoittaa, että rakenteelliset ja lainsäädännölliset tekijät vaikuttavat suoraan kunnallisen sosiaalityön käytäntöihin ja mesotason ilmiöihin. Taloudellisten asioiden korostuminen jatkui, vaikka suurin osa haastatelluista oli vapautunut toimeentulotukilain muutoksen jälkeen, mikä näyttäytyi heille byrokraattisena ja etäisenä työskentelynä. Rikostaustaisten erityisosaaminen koettiin heikoksi, paitsi kunnissa, joissa vapautuvat asiakkaat oli keskitetty tietyille työntekijöille. Makrotason jännitteet liittyivät erityisesti täytäntöönpanon käytäntöihin ja palveluiden yhteensovittamiseen. Aineistossa ei korostunut eri alojen ammattilaisten yhteistyön tuottama lisäarvo, mikä on linjassa myös Robinsonin ym. (2022) havaintojen kanssa. Haastatellut kuvasivat saavansa osin päällekkäistä tukea eri palveluilta, mikä vahvisti kokemusta kokonaisvaltaisen palvelukokonaisuuden puuttumisesta.

Haastateltavien kokemukset sijoittuvat pääosin sekundaarisen ja tertiäärisen desistanssin vaiheisiin, joissa rikokseton elämäntapa on jo vakiintunut, mutta identiteettityö ja yhteiskuntaan kiinnittyminen ovat yhä käynnissä (Maruna, 2001; Nugent & Schinkel, 2016). Desistanssi on moniulotteinen prosessi, jossa yksilön motivaatio, sosiaaliset suhteet ja rakenteelliset olosuhteet kietoutuvat toisiinsa. Tässä tutkimuksessa tunnistetut reflektiivisyyden, vertaistuen ja kontrollin mekanismit näyttäytyivät eri tavoin desistanssiprosessin eri vaiheissa. Primäärisessä vaiheessa, jossa rikoksista pidättäytyminen on vasta alkanut, kontrolli voi toimia tukena erityisesti päihteiden käytön hallinnassa ja rikollisen toiminnan

katkaisemisessa (Laub & Sampson, 2001). Samalla reflektiivinen tuki, jota haastateltavat kuvasivat saaneensa erityisesti vankilan kuntouttavilla osastoilla, voi tukea yksilön kykyä tarkastella omaa menneisyyttään ja rakentaa rikoksetonta identiteettiä (Farrall, 2022; King, 2011; McNeill, 2006; Paternoster & Bushway, 2009). Sekundaarisessa vaiheessa reflektiivisyys syvenee ja vertaistuki korostuu erityisesti vankeuden jälkeisessä arjessa, jossa yksilö tarvitsee emotionaalista ja käytännönläheistä tukea rikoksettomuuden ylläpitämiseen ja uudenlaisen elämän rakentamiseen (Kaufman 2015). Tertiäärisessä vaiheessa, jossa rikokseton identiteetti on jo vakiintunut, kokemusasiantuntijoiden tarjoama vertaistuki voi vahvistaa yhteiskuntaan kiinnittymistä ja tarjota myötätuntoista vuorovaikutusta, toivoa ja samastumispintaa (kts. esim. Lenkens ym., 2024). Kontrollin rooli muuttuu desistanssiprosessin edetessä: varhaisessa vaiheessa se voi tukea muutosta, mutta myöhemmässä vaiheessa liiallinen kontrolli voi heikentää luottamuksellista asiakassuhdetta ja estää uuden identiteetin muotoutumista (kts. esim. Ugelvik, 2021).

Tehtyjä johtopäätöksiä arvioitaessa on huomioitava, että tutkimus rajautuu tietyn kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneisiin henkilöihin. Aineisto on vahvasti kontekstisidonnaista, ja tulokset heijastavat osallistujien subjektiivisia kokemuksia tietyssä ajassa ja paikassa. Haastatteluhetkellä vapautumisesta oli monilla osallistujilla kulunut vähintään neljä vuotta. Haastateltavien ajatukset voivat heijastaa myös heidän kokemuksiaan kokemusasiantuntijoina toimimisesta vapautuvien parissa. Lisäksi haastateltavien tilanteeseen haastatteluhetkellä ovat vaikuttaneet monet eri prosessit vapautumishetkellä tehdyn sosiaalityön lisäksi. Kokemusasiantuntijat eivät myöskään edusta kaikkia vankilasta vapautuvia henkilöitä. Aineiston valikoituminen ilmenee esimerkiksi siinä, ettei rikostaustaisille ihmisille keskitettyihin palveluihin liittyvää stigmaa tunnistettu. Tämä saattaa heijastaa

kokemusasiantuntijoille kertynyttä ymmärrystä rikostaustaisten ihmisten erityistarpeista.

Sosiaalityön ja sosiaalisen tuen vaikuttavuuden arviointi on monimutkaista, ja tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena olivatkin nimenomaan koetut vaikutukset. Ne eivät välttämättä ole suoraa seurausta vapautumishetkellä saadusta tuesta, vaan yksilön oma motivaatio, tukiverkostot, asumis- ja työtilanne sekä mahdolliset myöhemmät interventiot ovat voineet vaikuttaa tilanteeseen. Näin ollen on tärkeää huomioida, että sosiaalityön ja sosiaalisen tuen koetut vaikutukset ovat osa laajempaa kokonaisuutta, jossa monet eri tekijät ja prosessit vaikuttavat yksilöiden elämään ja hyvinvointiin. Sosiaalityöhön sisältyy konkreettinen auttaminen, mutta samalla auttaminen ja tukeminen perustuvat laajemmin diskursiiviseen toimintaan (Toikko 2012, s. 182). Tämä merkitsee myös monitoimijaisessa työskentelyssä tapahtuvaa neuvottelua asiakkaiden tilanteista sekä heille soveltuvien ratkaisujen kehittämistä.

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, M., Kivivuori, J., Tyni, S., Lehti, M., & Virtanen, M. (2021). Vapautuneiden vankien asunnottomuus: kehitys, taustatekijät ja yhteys uusintarikollisuuteen. *Lakimies*, 119(3–4), 412–438. <https://journal.fi/lakimies/article/view/95377>
- Blom, B. & Morén, S. (2010). Explaining social work practice—The CAIMeR theory. *Journal of social work*, 10(1), 98–119.
- Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P., & Saikku, P. (2016). *Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa*. Raportti 4/2016. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Chouhy, C., Cullen, F. T., & Lee, H. (2020). A social support theory of desistance. *Journal of Developmental and Life-*

- Course Criminology*, 6(2), 204–223. <https://doi.org/10.1007/s40865-020-00146-4>
- Farrall, S. (2022). *Rethinking what works with offenders: Probation, social context and desistance from crime*. London: Routledge.
- Farrall, S. & Calverley, A. (2005). *Understanding desistance from crime. Theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Open University Press.
- Fox, K. J. (2022). Desistance frameworks. *Aggression and Violent Behavior*, 63(4), 101684. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101684>
- Granfelt, R. (2007). ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”: Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Granfelt, R. (2015). *Asumissosiaalinen työ. Kotiin ja rikollisuudesta irti?* Helsinki: Y-Säätiö.
- Happell, B., Gordon, S., Sharrock, J., O'Donovan, A., & Warner, T. (2022). ‘What’s she doing here?’ Overcoming barriers to the implementation of Expert by Experience positions in academia. *Australian occupational therapy journal*, 69(6), 689–702. <https://doi.org/10.1111/1440-1630.12832>
- Hautala, S. & Kaarakka, O. (2018). Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. 318–344. Teoksessa J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö (toim.). *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press. 318-344. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63636/Sosiaalinen_kuntoutuksessa_pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hargreaves, C., Roberts, A., Taylor, W., Forsyth, K., Robinson, C., Shaw, J., & Tucker, S. (2024). Some improvements but a long way to go: a national survey of local authorities on the provision of social care for people released from prison. *Health Justice*, 12(47). <https://doi.org/10.1186/s40352-024-00304-6>
- Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Järveläinen, E. (2022). *The Multiple Meanings of Social Interaction: Rhetoric Analysis on the Significance of Social Interaction Between Social Work Professionals and People with a History of Crime* (Publications of the University of Eastern Finland, No. 272. Dissertations in Social Sciences and Business Studies). University of Eastern Finland.
- Järvinen, M-K. (2015). *Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla. Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana*. Acta Universitatis Tamperensis 2013. Tampere: Tampere University Press.
- Kaufman, N. (2015). Prisoner incorporation: The work of the state and nongovernmental organizations. *Theoretical Criminology*, 19(4), 534–553. <https://doi.org/10.1177/1362480614567172>
- Kazemian, L. (2007). “Desistance from Crime. Theoretical, Empirical, Methodological and Policy Considerations.” *Journal of Contemporary Criminal Justice* 23 (1): 5–27. <https://doi.org/10.1177/1043986206298940>
- King, S. (2011). *Going Straight on Probation: Desistance Transitions and the Impact of Probation*. Thesis, University of Birmingham.
- King, S. (2013). Transformative agency and desistance from crime. *Criminology & Criminal Justice*, 13(3), 317–335. <https://doi.org/10.1177/1748895812452282>
- Kivipelto, M., & Matthies, A. (2024). What enables ‘real social work’ in adult social work? Examining mechanism-based explanations. *European Social Work Research*, 2(1), 53–68. <https://doi.org/10.1007/s43542-024-00000-0>

- [1332/27551768Y2024D000000009](https://doi.org/10.1007/s12103-022-09685-6)
- Kjellstrand, J.M., Clark, M.G., Mannan, I.A., & M Loan, C. (2022). Social Support During Incarceration: Predictors of External Social Support for Incarcerated Individuals. *The American Journal of Criminal Justice*, 48, 1183–1203. <https://doi.org/10.1007/s12103-022-09685-6>
- Laine, R., Aaltonen, M., Myrskylä, M., & Martikainen, P. (2024). ‘Sociohistorical context and post-prison life course’. *Journal of Criminal Justice*, 95. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2024.102312>
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69.
- Lenkens, M., van Lenthe, F. J., Schenk, L., Sentse, M., Severiens, S., Engbersen, G., & Nagelhout, G. E. (2024). Experiential peer support and desistance from crime: a systematic realist literature review. *Psychology, Crime & Law*, 30(10), 1421–1451. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2023.2203925>
- Linderborg, H., Suonio, M., & Lassila, T. (Toim.) (2014). *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Lindström, J. (2024). *Survival stories as access to society: Narrative research on experts by experience with a history of crime and substance abuse* (Publications of the University of Eastern Finland, No. 316; Dissertations in Social Sciences and Business Studies). University of Eastern Finland.
- Maruna, S. (2001). Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. *American Psychological Association*. <https://doi.org/10.1037/10430-000>
- Maruna, S., & Farrall, S. (2004). Desistance from crime: A theoretical reformulation. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 43, 171–194.
- Matias, K. A., Calaguas, J., Manalo, N., Dockery, D., & Corpuz, R. R. (2025). The Role of Social Support Networks in Shaping Post-Prison Life. *International Journal of Social Science Research and Review*, 8(1), 61-90. <https://doi.org/10.47814/ijssrr.v8i1.2483>
- Matthies, A., Svenlin, A-R., Rantamäki, N., Viitasalo, K. (2021). Aikuissosiaalityössä vaikuttavat sosiaaliset mekanismit. Teoksessa: Matthies A, Svenlin A-R, Turtiainen K, (toim). *Aikuissosiaalityö: tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 189–202.
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*, 6(1), 39–62. <https://doi.org/10.1177/1748895806060666>
- McNeill, F., & Maruna, S. (2007). Giving up and giving back: Desistance, generativity and social work with offenders. In G. McIvor ja P. Raynor (eds.) *Developments in Social Work with Offenders*. Jessica Kingsley, 224–239.
- McNeill, F., & Schinkel, M. (2016). Prisons and desistance. In Y. Jewkes, B. Crewe, & J. Bennett (eds.), *Handbook on prisons*. (2. painos). London: Routledge, 607-621.
- Metteri, A. (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Acta Electronica Universitatis Tampensis 1252. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Naessens, L. (2020). Addressing the needs of people in prison: the case of prison work. *European Journal of Social Work*, 23(6), 933–944. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1805586>
- Nugent, B., & Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 568–584. <https://doi.org/10.1177/1748895816634812>
- Pascoe, K.M., Waterhouse-Bradley, B., & McGinn, T. (2023). Social Workers’ Experience of Bureaucracy: A Systemic Synthesis of Qualitative Studies. *British Journal of Social Work*, 53, 513-533. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac106>

- Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the “feared self”: Toward an identity theory of criminal desistance. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4), 1103–1156. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/jelc/vol99/iss4/5>
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Robinson L., Tucker S., Hargreaves C., Roberts A., Shaw J., & Challis D. (2022). ‘Providing social care following release from prison: Emerging practice arrangements further to the introduction of the 2014 Care Act’, *The British Journal of Social Work*, 52(2), 982–1002. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab082>
- Salovaara, U. (2019). Rikoksista tuomitut naiset: Yhteisöstä erottamisen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. *Acta Poenologica* 1/2019. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Salovaara, U. (2023). Ristiriitainen, kohtaamaton ja riittämätön äitiys: Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitujen naisten koettu ja määritelty äitiys lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 31(4), 376–392. <https://doi.org/10.30668/janus.107281>
- Schellhammer-Tuominen, M., & Salmi, E. (2020). KEIJO-hanke työllistymistä edistämässä. Teoksessa E. Salmi, J. Lindström, & M. Schellhammer-Tuominen (toim.), *Maailma tarvitsee Keijoja. Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta*. Laurea julkaisut 151. Laurea-ammattikorkeakoulu, 100–109.
- Shapland, J., Bottoms, A., Farrall, S., McNeill, F., Priede, C., & Robinson, G. (2012). Quality of probation supervision – A literature review. *Centre for Criminological Research*. University of Sheffield. Occasional Paper 3.
- Solbakken, L. & Wynn, R. (2022). The perceived importance of social support for prisoners’ mental health *International Journal of Integrated Care* 22(S3):59. <https://doi.org/10.5334/ijic.ICIC22059>
- Sosnet. (n.d.) Sosiaalityön määritelmä. [Sosiaalityön määritelmä - Sosnet](https://www.sosnet.fi/sosiaalityon-maaritelma)
- Suonio, M., Linderborg, H., & Lassila, T. (2014). Johdanto. Teoksessa H. Linderborg, M. Suonio, & T. Lassila (toim.), *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 9–16. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Suonpää, K., Ellonen, N., Aaltonen, M., & Tyni, S. (2021). Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa S. Kainulainen, & J. Saari (Toim.), *Suomalainen vanki - Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Tampere: Vastapaino, 199–218.
- Toikko, T. (2012). *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tucker, S., Buck, D., Roberts, A., & Hargreaves, C. (2024). Supporting People with Social Care Needs On Release from Prison: A Scoping Review. *Journal of Long-Term Care*, 90–106.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Törrönen, M. (2012). Sosiaalityö ja arkinen hyvinvointi. Vastavuoroisuuden dialektiikka. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 20(2), 182–191.
- Ugelvik, T. (2021). The Transformative power of trust: Exploring tertiary desistance in reinventive prisons. *The British Journal of Criminology* 62(3), 623–638 <https://doi.org/10.1093/bjc/azab076>
- Villman, E. (2021). Work, support and solitude: prisoners’ desistance expectations and self-regulating strategies. *Journal of Offender Rehabilitation*, 60(2), 95–116. <https://doi.org/10.1080/10509674.2020.1863299>

- Warren, S. (2022). 'Helping Not Hurting': Horizontal Care and Learning to Peer Care in Prison, *Ethics and Social Welfare*, 16(1), 90-105, <https://doi.org/10.1080/17496535.2021.201492>
- Western, B. (2018). *Homeward: Life in the Year After Prison*. New York: Russell Sage Foundation.

ENGLISH SUMMARY

Janika Lindström, Teemu Rantanen: Experts' by Experience Perspectives on the Significance of Social Work and Social Support in Supporting the Desistance of People Released from Prison

The article examines social work and social support among people released from prison through the experiences and perspectives of expert-by-experience with a history of crime. The study asks: What is the significance of social work in facilitating disengagement from criminal activity and reintegration into society. The study is grounded in desistance research and the CAIMeR theory (context, actors, instruments, mechanisms, results), which offers a mechanism-based approach to analysis. The data were collected through semi-structured interviews, focusing on social work during the release phase of 14 former prisoners. Key mechanisms supporting disengagement from crime included reflective support in rehabilitative prison units, which fostered personal transformation and confidence in the ability to change. In thirdsector organisations, peer support played a crucial role in sustaining a crimefree lifestyle after imprisonment. In municipal social work, control mechanisms were prominent, particularly in reinforcing sobriety. Expert-by-experience viewed social work broadly, encompassing various forms of social support, rehabilitation, and peer assistance. Paradoxically, criminal justice interventions appeared more readily accepted, whereas postrelease social work support, particularly its controlling aspects, created tensions between clients and professionals. The findings challenge the development of postrelease social work in a client-centred manner, integrating supportive social mechanisms, purposeful control, and peer support.

Keywords: expert-by-experience — social work — desistance — release from prison — prisoners